

گزارشی از برگزاری همایش تخصصی تاریخ شفاهی (تهران - ۷ و ۸ مهر ۱۳۸۹)

ابوالفضل حسن آبادی^۱

هفتمین نشست تخصصی تاریخ شفاهی و دومین همایش برگزار شده توسط سازمان اسناد و کتابخانه ملی در ۷ و ۸ شهریور با تکیه بر تاریخ شفاهی دفاع مقدس ۱۳۸۹ و در محل تالار گنجینه برگزار شد. به جرات می توان عنوان کرد که تاریخ شفاهی در چند سال اخیر تنها موضوعی در حوزه تاریخ بوده که متولی داشته و به طور منظم توسط سه قطب تاریخ شفاهی در ایران یعنی تهران، اصفهان و مشهد دنبال شده است و علی رغم این که انجمن تاریخ شفاهی در حال تأسیس می باشد اما تعداد جلسات منظم و همدلی میان اعضا آن را در ردیف انجمن های موفق حوزه علوم انسانی در آورده است. با توجه به این که بخشی از اولین نشست تخصصی پژوهشی اسناد دفاع مقدس که در تاریخ ۲۷ و ۲۸ شهریور ۱۳۸۹ توسط پژوهشگاه علوم و معارف دفاع مقدس در همین تالار برگزار شد، اختصاص به تاریخ شفاهی جنگ داشت؛ انتخاب این محور برای همایش جدا از گرامیداشت سی امین سال جنگ به علت احساس نیازی است که در چند سال اخیر در مورد ضرورت توجه به مبانی تاریخ نگاری در جنگ و خصوصاً خاطرات شفاهی به وجود آمده است. در دو دهه اخیر عمده ترین شکل انتقال مفاهیم و اتفاقات جنگ به جامعه از طریق چاپ خاطراتی بوده که انتشار محتوای آنها نگرانی هایی را در زمینه چگونگی گردآوری و چاپ بدون پشتوانه علمی به وجود آورده است. آفت هایی مانند اسطوره گرایی و غلبه حماسه بر واقعیت بر چاپ خاطرات جنگ در چند سال اخیر همواره سایه افکنده است.

روز اول همایش: افتتاحیه

همایش مزبور در ساعت ۹/۳۰ بر طبق روال اکثر همایش ها با تأخیر نیم ساعته شروع شد. به قول یکی از اساتید مطرح: ما ملتی با تمدن ۲۵۰۰ ساله اما با نیم ساعت تأخیر هستیم! یکی از کارهای خوبی که در

^۱ دانشجوی دکتری تاریخ و سرپرست گروه اسناد سازمان کتابخانه ها، موزه ها و مرکز اسناد آستان قدس رضوی

همایش سازمان اسناد انجام می شود پخش قرآن با تصویر می باشد که دو حسن عمده دارد : ۱- تأثیرگذاری بیشتر و تنظیم وقت بهتر.

اولین سخنران جناب آقای اشعری مشاور فرهنگی رئیس جمهور و رئیس سازمان اسناد و کتابخانه ملی بود که به مانند چند سخنرانی قبلی که از ایشان شاهد بودم سر وقت و به موجز بیانات خود را ارائه کرد. وی ضمن گرامیداشت دفاع مقدس با اشاره به نشست هفته قبلی، این همایش را در واقع مکمل آن دانسته و بر اهمیت تاریخ شفاهی در ضبط خاطرات جنگ تأکید نمود. نکته بارز سخنرانی ایشان انتقاد تند از حذف روز اسناد ملی به بهانه نداشتن متولی بود که با وجود نام گذاری این روز توسط رهبر انقلاب و متولی بودن سازمان اسناد، دلیل مطرح شده برای حذف این روز را منطقی ندانست. وی با اعلام نارضایتی از این اقدام، ضرورت انجام مشورت قبل از تصمیم گیری و حتی نظرخواهی از مردم در چنین مواردی را امری ضروری دانستند که باید مورد توجه دست اندرکاران قرار گیرد. وی در ادامه با ذکر خاطره ای از یکی از حقوقدانانی که برای بازگرداندن شاه به پاناما رفته بود ضبط چنین خاطراتی را بسیار مهم دانستند و توجه به چنین مسایلی را پایه تحولات علمی در کشور دانستند و بر افزایش ضریب اعتماد به منابع شفاهی در کشور با رویکرد بیشتر علمی به کار تأکید نمودند.

بعد از سخنرانی ایشان، جناب آقای شهرام نیا ریاست سازمان اسناد و دبیر علمی همایش، گزارشی از روند انجام امور علمی همایش را ارائه نمود. وی با ابراز خوشحالی از برگزاری منظم نشست های تاریخ شفاهی و در دستور کار قرار گرفتن تاریخ شفاهی دفاع مقدس، بحث حاشیه ها و ناگفته های جنگ را مساله مهمی دانست که باید به آن توجه ویژه شود و بر چاپ مقالات همایش ها در وقت معین تأکید کرد و در ادامه عنوان کرد که ۱۰۰ عنوان چکیده مقاله به دبیرخانه همایش رسیده و ۶۵ مقاله ارسال شده که ۴۳ مقاله پذیرش نهایی شده است. وی در انتها از برگزاری نمایشگاه اسناد دفاع مقدس با مشارکت سازمان های مربوطه خبر داد و دو خبر مهم را در انتهای سخنرانی ارائه کرد که اولی رونمایی از بیشتر از ۱۰۰ ساعت مصاحبه با فرماندهان و امراء زمان شاه که توسط جمعی که توسط سازمان اسناد به آمریکا فرستاده شده بودند گردآوری شده است و دومی برگزاری کارگاه آموزشی تاریخ شفاهی با مشارکت اساتید داخلی و خارجی در اواخر آبان ماه می باشد که در راستای گسترش تحولات علمی در این رشته مفید خواهد بود. بعد از سخنرانی ایشان مراسم افتتاحیه تمام شده و بازدید از نمایشگاه و پذیرایی انجام گردید. نمایشگاه در زمان برگزاری اولین همایش پژوهشی دفاع مقدس در ۲۷ و ۲۸ شهریور سال ۱۳۸۹ با مشارکت ۱۷ مرکز اسناد مرتبط با جنگ و تاریخ شفاهی افتتاح شده بود و فعالیت های متنوع این مراکز در زمینه اسناد جنگ و تاریخ شفاهی را به نمایش می گذاشت.

روز اول همایش: نشست تخصصی دوم

اولین نشست تخصصی همایش در ساعت ۱۰/۴۵ برگزار شد. هیئت رئیسه این نشست دکتر نورایی و دکتر کجباف اساتید گروه تاریخ دانشگاه اصفهان بودند. گروه تاریخ این دانشگاه در زمینه شکل گیری و گسترش زمینه های تئوری تاریخ شفاهی زحمت زیادی کشیده و اولین بار در ایران ۲ واحد درسی تاریخ شفاهی را در مقطع دکترای تاریخ محلی ارائه کرده اند.

اولین سخنران نشست آقای فیروز کوهی دانشجوی دکتری پرستاری بود که مقاله ای را با عنوان پرستاران در جنگ؛ ماهیت کار پرستاری در خلال جنگ ایران و عراق در سالهای ۵۹ - ۱۳۶۷ ارائه نمود. این مقاله تلخیصی از پایان نامه ایشان در دوره دکترا بود که با راهنمایی اساتیدی مانند دکتر علی ضرغام، دکتر مرتضی نورایی و دکتر حجت الله یوسفی در حال انجام است. وی در این سخنرانی با ارائه کلیاتی از موضوع بحث و اهمیت نقش پرستاران در جنگ بر گسترده بودن زمینه کار تأکید و بیان کرد که بعد از بررسی اولیه، طرح را به نقش بیمارستان های صحرائی در جنگ محدود نموده است. آقای فیروز کوهی در ادامه آماری چون وجود ۱۷۰۰ پرستار و امدادگر در هر عملیات، ایجاد ۳۹ بیمارستان صحرائی که هر کدام ۲۰-۱۵ پست اورژانس داشته و برای هر تخت یک پرستار مشغول به کار بوده اند را ارائه کرد و گفت که در عملیات فتح المبین ۹۰۰ پزشکیار و ۱۵ اورژانس صحرائی با ظرفیت سیصد تخت شرکت داشتند. وی همچنین خلاصه ای از شکل گیری پرستاری در جنگ های تاریخ معاصر و جنگ هایی مانند جنگ جهانی اول، دوم و ویتنام را بیان کرد و گفت که در دو کشور انگلستان و استرالیا رشته پرستاری جنگ به صورت اختصاصی تدریس می شود. وی با نامیدن پرستاران به عنوان سربازان بی سنگر و سلاح، تجربیات آنها را در جنگ از دیدگاههای متفاوتی قابل طرح دانست. آقای رزاق زاده از پژوهشگاه علوم و معارف دفاع مقدس در مورد فرضیه محور بودن یا روال

محور بودن پژوهش ایشان سؤال نمود که آقای نورایی با تأکید بر سؤال محور بودن تحقیقات تاریخ شفاهی بر محوریت سؤال تأکید نمود. همچنین بر توجه به نقش زنان در پرستاری جنگ، جنبه های روانی کار و نگاه بیرونی تأکید شد. یکی از نکات جالب سخنرانی ایشان اشاره به طول زمان رسیدن مجروح به پشت جبهه بود که آمار ۲۵ دقیقه را نشان می دهد که این آمار در جنگ ویتنام ۴۵ دقیقه بوده اس. این آمار باعث اعتراض برخی از شرکت کنندگانی شد که خود در جبهه حضور داشته و گاهی ساعت ها برای انتقال به بیمارستان معطل می شده اند. البته این آمار با توجه به موقعیت و شرایط متفاوت بوده است. در مجموع سخنرانی ایشان از این حیث که همکاری بین تاریخ و پزشکی را باعث شده و بر ماهیت بین رشته ای تاریخ شفاهی تأکید دارد جالب بود. دکتر کجباف نیز با تأکید بر اهمیت تاریخ شفاهی جنگ، خاطرات تحریف شده در تاریخ شفاهی جنگ را خطرناک تر از میدان مین دانست و بر لزوم ضبط خاطرات صحیح تأکید نمود.

سخنران بعدی دکتر ملایی توانی عضو هیات علمی گروه تاریخ دانشگاه ارومیه بود که مقاله ای با عنوان تاریخ شفاهی بمباران شیمیایی سردشت و یک مصاحبه را ارائه کرد. وی در همایش تاریخ شفاهی سال ۸۶ نیز یک سخنرانی در مورد مبانی نظری تاریخ شفاهی ارائه کرده بود. آقای ملایی در ابتدا اشاره ای کوتاه به موقعیت جغرافیایی سردشت، جمعیت آن و عللی که منجر به شیمیایی شدن این شهر شد نمود و گفت که جمعیت این شهر ۲۰ هزار نفری اولین جمعیت شهری بودند که بعد از جنگ جهانی دوم شیمیایی شدند. حاصل کار وی نتیجه حدود چهار سال مصاحبه با بازماندگان این فاجعه انسانی بوده که بین ۱۱۰ تا ۱۵۰ کشته و هزار مجروح - که روز به روز با توجه با پایدار بودن اثر شیمیایی بر آمار قربانیان اضافه می شود- داشته است. وی در ادامه با اشاره به دشواری گرفتن اطلاعات از بازماندگان حادثه به مسائل و مشکلاتی پرداخت که در حین کار با آن رو به رو بوده است مانند ترس از مشکلات امنیتی یا توقع بیش از حد قربانیان. به عنوان نمونه به خانم ها اشاره کرد که برخی از آن ها هنوز به علت شایعات نازایی، شیمیایی بودن خود را پنهان کرده اند. کار ایشان تحقیقی نو در راستای گشودن زمینه های جدیدی از تاریخ جنگ بود که جا دارد تا بسیار بیشتر مورد توجه قرار گیرد. البته مهمتر از گردآوری، توجه به آرشیو نمودن و دسترسی پذیری این اطلاعات خصوصاً از طریق اینترنت و تسهیل دسترسی به این منابع برای محققان می باشد. یکی از حضار

اشاره نمود که دکتر خاطری در موزه صلح کار گسترده ای را در مورد افرادی که شیمیایی شده اند انجام داده است.

آخرین سخنران نشست اول آقای محسن کاظمی بود که مقاله ای تحت عنوان فرصت ها در تاریخ نگاری شفاهی انقلاب اسلامی ارائه نمود. وی یکی از بهترین تدوین گران تاریخ شفاهی در بعد از انقلاب به شمار می رود که کتاب های با ارزشی مانند احمد احمد، عزت شاهی و مرضیه دباغ را در کارنامه پژوهشی خود دارد. هدف وی از این سخنرانی باز کاوی و بازبایی تاریخ شفاهی انقلاب، ضرورت باز شناخت اهداف و ریشه های آن بود. وی در سخنرانی خود به دسته بندی کلی مراکز که در داخل و خارج به امر تاریخ شفاهی می پردازند پرداخت و با ارائه مثال هایی زمینه های فرصت سوزی در تاریخ شفاهی را تبیین نمود. از جمله به خاطرات آیت الله جمعی امام جمعه سابق آبادان و نقش او در رفع محاصره آبادان پرداخت و به این نکته اشاره کرد که خیلی دیر به فکر ضبط خاطرات وی افتادند. مثال دیگر وی راجع به واقعه ترور شاه و اهمال برای مصاحبه با یکی از عوامل اصلی ترور که منجر به گم شدن اطلاعات با ارزشی گردید بود. وی همچنین به تعطیل شدن پروژه تاریخ شفاهی ادبیات ایران و تاریخ شفاهی آموزش و پرورش اشاره نمود و آن را یک فرصت سوزی برای ضبط گوشه ای مهم از خاطرات مغفول کشور دانست.

روز اول همایش: نشست تخصصی دوم

هیات رئیسه نشست تخصصی دوم، جناب آقای دکتر شهرام نیا و آقای رحیم نیکبخت از پژوهشگران با سابقه تاریخ شفاهی بودند.

اولین سخنرانی این نشست هم آقای مهدی ابوالحسنی ترقی دانشجوی دکتری گروه تاریخ دانشگاه اصفهان بود که مقاله مشترکی با آقای دکتر نورایی تحت عنوان مقایسه تحلیلی سنت شفاهی با تاریخ شفاهی ارائه نمود. وی فرهنگ شفاهی را قدیمی ترین نوع انتقال تجربیات بین جوامع بی سواد دانست و رجال و درایه در اسلام را نیز نوعی سنت شفاهی دانست. وی در ادامه به فرهنگ شفاهی در تورات و انجیل پرداخت و تورات شفاهی و اناجیل چهارگانه را در زمره منابع شفاهی معرفی نمود. آقای ابوالحسنی در نهایت به مقایسه بین سنت شفاهی و تاریخ شفاهی و تبیین مرزهای این دو پرداخت. وی موضوع سنت های شفاهی را کلی و دارای مرزهای غیر واقعی دانست اما تاریخ شفاهی را مستند به خاطرات و تجربیات معرفی کرد. وی در ادامه تاریخ شفاهی را رمز گشایی متنوع از گذشته و استماع دیداری و شنیداری گزارش ها و رویدادها و سنت شفاهی را حامل عناصر فرهنگی جوامع دانست که زمان خاصی ندارد در حالی که تاریخ شفاهی طول عمر خاصی داشته و نماد توسعه فرهنگی یک جامعه است. مرز بین سنت شفاهی و تاریخ شفاهی در زمره موضوعاتی است که کمتر به آن پرداخته شده و گاهی بین آنها تداخل ایجاد می شود و جا دارد تا خیلی بیشتر به این موضوع توجه گردد.

سخنران بعدی رحیم نیکبخت بود که از جایگاه هیئت رئیسه اقدام به ارائه سخنرانی خود تحت عنوان تاریخ شفاهی همگانی دفاع مقدس نمود. نگاه وی به مقوله تاریخ شفاهی دفاع مقدس بر پایه توجه به نقش عموم مردم و سازمان های مختلف در جنگ بود. وی معتقد بود که علاوه بر نهادهای مسئول، مراکز دیگری نیز می

توانند اقدام به جمع آوری اطلاعات مرتبط با جنگ از نگاه های متفاوت بنمایند. او همچنین با توجه به این نکته که حماسه های جنگ را مردم آفریده اند توجه به جایگاه اقوام، گروهها و اقلیت ها در جنگ را خواستار شد. هرچند طرح این موضوع که توجه به جایگاه مردم در جنگ امری ضروری است درخور تقدیر است اما نگاه وی به موضوع عمیق نبود و راهکارهای مشخصی نیز ارائه نداد.

سخنران دیگر این نشست جناب آقای سید محمد صادق فیض بود که ضرورت توجه به علم رجال در تاریخ شفاهی را ارائه کرد. وی اشاره ای کوتاه به تاریخچه تاریخ شفاهی در ایران نمود و گسترش آن را در دهه ۶۰ خصوصاً با توجه به جنگ و انقلاب اسلامی دانست که تاثیر مهمی در جمع آوری و انتقال خاطرات داشته اما انبوه خاطراتی که خصوصاً مرتبط با انقلاب نگاشته شده در ذیل عدم توجه به نقد کارشناسانه هنوز راست آزمایی نشده است. ضرورت توجه به گوینده خاطره یا روایت یا مصاحبه کننده و چگونگی نقش او در حادثه یا واقعه و سنجش نحوه دسترسی وی به اطلاعات در زمره کارهایی است که باید در راه انجام صحیح کارها صورت گیرد. ایشان در تکمیل اهمیت نقش راوی خاطرات، اشاره به علم رجال و درایه در چگونگی شناسایی فرد ثقه و موقعیت او مطالبی را بیان کرد. حواشی سخنرانی آقای فیض بر متن سخنرانی او می چربید هر چند موضوعی که وی قصد مطرح کردن آن را داشت از زوایای مختلف نگریسته نشده بود. از عکس العمل حضار مشخص بود که سخنران نکته کلیدی درباره اهمیت شخصیت فرد گوینده در خاطرات را بیان کرده و جا دارد در آینده بیشتر مورد توجه قرار گیرد. بعد از گفت و گوی بسیار سرانجام آقای کمره ای برای ارائه توضیحات تکمیلی بالای سکو رفت و بر این نکته تأکید نمود، در اقوال هرچند باید راوی متن را شناخت اما باید توجه داشت که سخن هر فرد از یک واقعه همه آن نیست و برداشت شخص وی می باشد و اگر قرار باشد حادثه ای تنها یک روایت داشته باشد پس این همه گفتگو پیرامون حوادث چگونه توجیه می شود. وی ضرورت توجه به صور گوناگون روایت واقعه را برای درک بهتر هر حادثه خواستار شد.

آخرین سخنران نشست دوم آقای ابوالفضل حسن آبادی دانشجوی دکتری تاریخ محلی و کارشناس تاریخ شفاهی بود که مقاله خود را تحت عنوان آرشیوهای تاریخ شفاهی در ایران فرصت یا تهدید ارائه نمود. در این سخنرانی تأکید سخنران بر نگهداری و ساماندهی منابع مرتبط با تاریخ شفاهی بود. وی با بررسی انواع آرشیوهای شفاهی در دنیا و سپس ایران و مقایسه ویژگیهای این آرشیوها به دسته بندی آرشیوهای شفاهی در ذیل آرشیوهای شفاهی ملی، منطقه ای، شهری، جنگ، موضوعی پروژه ای و کتابخانه ای پرداخت و برای هر یک مثالی ارائه نمود. در ادامه با معرفی کوتاه مراکز تاریخ شفاهی در ایران آنها را در ذیل مثالهای بالا طبقه بندی و ویژگیهای مثبت و منفی آرشیوها را تبیین نمود. وی در ادامه با طرح این سؤال که چه کسی از تعداد آمار مصاحبه های مرتبط با جنگ خبر دقیق داد و یا چند هزار صفحه مطلب یا عکس وجود دارد توجه حضار را به این نکته جلب نمود که بعد از ۲۲ سال از اتمام جنگ باید پا را فراتر از دغدغه و نگرانی مرتبط با جمع آوری منابع جنگ بگذاریم و نسبت به نگهداری، ساماندهی و تسهیل اطلاعات برای محققان نیز کوشا باشیم زیرا رفع مهمترین نگرانی های حاضر در عرصه تحقیقات جنگ مانند چاپ بی رویه خاطرات، کمی وجود کارهای پژوهشی، عدم وجود نقد کارشناسانه بر کارها، موازی کاری مراکز، عدم استاندارد در جمع آوری منابع و بی اطلاعی نسبت به کارهای یکدیگر تنها در سایه ایجاد آرشیوهای شفاهی و اطلاع رسانی حل می گردد. حسن آبادی در قسمت نتیجه گیری تأکید کرد که شکل گیری آرشیوهای شفاهی لزوماً ارتباطی با تأسیس مراکز ندارد و با توجه به گسترده بودن زمینه تاریخ شفاهی می توان بدون ایجاد هزینه های اداری سنگین پروژه های تاریخ شفاهی را در موضوعات متنوعی از جمله مستند سازی فعالیت اقتصادی یا تاریخ شفاهی ایرانیان خارج از کشور انجام داد .

روز اول همایش: نشست تخصصی سوم

سومین نشست روز اول بعد از استراحتی کوتاه در ساعت ۱۶ با حضور هیات رئیسه یعنی جناب آقای دکتر نورایی و آقای درودیان از محققان برجسته تاریخ جنگ شروع شد .

اولین سخنران این نشست آقای فریدون نوری دانشجوی دکتری تاریخ ایران بود که با دکتر علی اکبر کجباف مقاله مشترکی با عنوان تاریخ شفاهی دفاع، فتح حلبچه به روایت رزمندگان کرد ایراد کرد. وی به موقعیت جغرافیایی حلبچه، رابطه ایران و کردها پرداخت و سپس درباره بمباران حلبچه صحبت نمود و آن حادثه را اولین بمباران شیمیایی یک دولت علیه مردم خود معرفی کرد. او تعداد کشته شدگان را ۵۰۰۰ نفر و ۸۰۰۰ نفر مجروح برشمرد و اشاره کرد که با استفاده از خاطرات رزمندگان کرد می توان در مورد این واقعه اطلاعات با ارزشی را بدست آورد. هرچند موضوع سخنرانی ایشان نو بود اما در این سخنرانی مشخص نشد که اطلاعات این مقاله بر اساس چه تعداد مصاحبه و چگونه تهیه شده است و اصولاً چه ارتباط مستقیمی بین خاطرات رزمندگان کرد با بمباران شیمیایی حلبچه وجود دارد. آقای درودیان نیز به همین نکته اشاره نموده و بر ارائه کامل اطلاعات تاکید کرد.

سخنران دوم این نشست آقای داوود امینی کارشناس برنامه ریزی اسناد و مدارک کشور بود که عنوان مقاله اش دفاع مقدس و شهدای محلی و منطقه ای با رویکرد آرشیو شفاهی نام داشت. وی سخنرانی خود را با ذکر

سخنی از مقام معظم رهبری آغاز نمود که دفاع مقدس گنج است و باید آن را استخراج نمود و سپس با ارائه تصاویری از طریق پاورپوینت به تجربه کاری خود در مستند سازی و جمع آوری خاطرات شهدای منطقه ۱۹ تهران پرداخت که تحت عنوان طرح مشعل شهدا در طی حدود دو سال انجام شده است. وی و گروهش با برقراری ارتباط با خانواده شهدا اقدام به فیلمبرداری از خانواده شهدا و کپی برداری از مدارک آنها نمودند. ایشان در سخنرانی خود تأکید کرد که با توجه به کهنوت سن اکثر خانواده های شهدا جمع آوری خاطرات آنها باید در اولویت قرار گیرد. وی بر علمی بودن کار خود تأکید نمود. کار ایشان نمونه یک پروژه تاریخ شفاهی موفق است که می تواند در سراسر ایران اجرا شود اما باید مسائلی مانند توجه به رعایت استاندارد های علمی، عدم پرسش سؤالات کلیشه ای و خصوصاً چگونگی ساماندهی منابع جمع آوری شده جهت نه صرف چاپ بلکه برای در اختیار محققان گذاشتن توجه گردد.

سخنران بعدی خانم فائزه توکلی کارشناس ارشد تحقیقات تاریخی پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی بود که گزارشی از تاریخ شفاهی زنان سیاسی و مبارز در دوران پهلوی دوم و انقلاب اسلامی ارائه کرد. این طرح که از سال ۱۳۸۵ در دست اجرا است به سفارش مرکز نشر آثار امام تهیه و در دو مرحله انجام شده است. مرحله اول شامل مصاحبه با ده نفر از خانم ها که زندانی سیاسی بوده اند مانند اشرف منتظری، عالیه امام زاده، فرشته بازرگان و مرحله دوم که با سه بخش در دست اجرا است و مصاحبه با ۲۰ نفر از افراد از جمله نفیسه فیاض بخش، ربابه رفیعی، زهرا امیرخانی، معصومه جزائری، زهره صفاتی و ... را در بر می گیرد. از نکات جالب سخنرانی وی ذکر سؤالات تحقیق و پژوهش و روش شناسی در کار بود و به عنوان تنها سخنران خانم به نوعی جانبدارانه از تاریخ شفاهی زنان و مظلومیت های آنها صحبت کرد و خود سانسوری، عدم اعتماد به نفس و نادیده انگاشتن جایگاه زنان در تاریخ جنگ و انقلاب اسلامی را از جمله مشکلات زنان دانست.

آخرین سخنران نشست حسین روحانی صدر کارشناس ارشد تاریخ و کارشناس تاریخ شفاهی بود که مقاله ای با عنوان تاریخ شفاهی فعالیت های وزارت خارجه جمهوری اسلامی ایران پیرامون جنگ هشت ساله و حوادث قبل و بعد از آن ارائه کرد. این مقاله بر اساس ۵۰۰ ساعت مصاحبه با دیپلمات های جمهوری اسلامی ایران بود که قدیمی ترین آنها متولد سال ۱۳۱۴ و جوان ترین آنها متولد سال ۱۳۳۳ بوده است. ایشان در این سخنرانی به مسائلی که منجر به جنگ ایران و عراق شد و نقش دیپلمات ها در آن پرداخت و با طرح این سؤال که چرا قادر به حل مساله به صورت سیاسی با عراق نشدیم عواملی مانند ترس از صدور انقلاب ایران به عراق و روابط ایران با شیعیان و کردهای عراق را از جمله دلایل حمله عراق معرفی نمود. سخنرانی وی درخصوص جایگاه سیاست های خارجی ایران در جنگ از جنبه های مختلفی قابل بررسی است و از ارزش اطلاعاتی زیادی برخوردار است و جا دارد تا به طور جدی استفاده از نتایج آن مورد استفاده دست اندرکاران قرار بگیرد هر چند که ممکن است به مذاق عده ای خوش نیاید.

روز دوم همایش: نشست چهارم

دومین روز همایش در تاریخ ۱۳۸۹/۷/۸ برگزار گردید. اولین نشست این روز با حضور جناب آقای کمره ای و دکتر نورایی در جایگاه هیات رئیسه و در ساعت ۹/۱۵ آغاز شد.

اولین سخنران این نشست آقای غلامرضا آذری خاکستر کارشناس تاریخ شفاهی بود که مقاله ای با عنوان تاریخ شفاهی در خدمت جنگ (مروری بر تاریخ شفاهی بازسازی هویت) ارائه نمود. این مقاله بر اساس پروژه

تاریخ شفاهی بازسازی هویزه است که در مرکز اسناد آستان قدس رضوی به مدت ۷۰ ساعت با ۳۰ نفر انجام شده است. هدف از اجرای این پروژه، مستند سازی بازسازی شهر هویزه است که طی سالهای ۱۳۶۴ - ۱۳۶۱ توسط آستان قدس رضوی انجام شده است. این بازسازی که اولین بازسازی منطقه جنگی در زمان جنگ بود نمونه موفقی از بازسازی مناطق جنگ زده به شمار می آید. برای انجام پروژه مداخل گوناگونی در زمینه های مختلف در نظر گرفته شده و سعی گشته تا زوایای گوناگون بازسازی مورد توجه قرار گیرد. سخنران بعدی این نشست جناب آقای مرتضی دهقان نژاد، مدیر گروه تاریخ دانشگاه اصفهان بود که مقاله ای با عنوان تاریخ شفاهی مجروحان جنگ داشت که حضور نیافت و به جای ایشان آقای ابوالحسنی دانشجوی دکتری تاریخ، گزارش مختصری از همایش انجمن بین المللی تاریخ شفاهی که تیرماه در پراگ برگزار شده بود ارائه نمود. وی در این سخنرانی با اشاره به اهمیت تاریخ شفاهی در دنیا، موضوعات مختلفی که در همایش مطرح شده را مورد بررسی قرار داده و به جایگاه خوب ایران در تاریخ شفاهی آسیا اشاره کرد. دو مقاله از ایران تحت عنوان تاریخ شفاهی در مدارس متعلق به آقای ابوالحسنی و جایگاه نهادهای مذهبی در شکل گیری آرشیوهای شفاهی مربوط به آقای حسن آبادی برای ارائه در این همایش بین المللی انتخاب شده بود.

سخنران آخر این نشست دکتر عماد الدین فیاضی مدیر گروه تاریخ دانشگاه آزاد شهر ری بود. مقاله وی با عنوان روایاتی از یک فرمانده جنگ بر اساس خاطرات سر لشکر شهید حسن باقری بود که برای تدوین برای ایشان فرستاده شده است. وی در ابتدا نگاهی به خاطره و انواع خاطرات داشت و با اشاره به اهمیت جنگ در تاریخ انقلاب اسلامی، چاپ خاطرات جنگ را در زمره مهم ترین روش های مستند سازی آن دانست. ایشان در قسمت اصلی سخنرانی خود به اهمیت نقش شهید باقری در جنگ و عملیات های مختلف پرداخت و یادداشت های روزانه او را در زمره معدود اسناد با ارزش به جای مانده از یک فرمانده جنگ دانست که ذهن منظمی داشته و شب به شب خاطرات خود را یادداشت می کرده است. وی در ذکر نکته بینی شهید باقری به مسأله اختلاف بین درجه داران و همافران نیروی هوایی اشاره نمود. سخنرانی دکتر فیاضی در زمره سخنرانی هایی بود که مورد توجه حضار قرار گرفت. پس از این سخنرانی دکتر نورایی با ذکر خاطره ای از جنگ و حضورش در ستاد فرماندهی، خاطرات همه رزمندگان را واجد ارزش دانست که هر کدام از دیدگاه های

مختلفی قابل بررسی می باشد. آقای کمره ای نیز از شهید باقری به عنوان فرمانده فرماندهان و مؤسس اطلاعات عملیات در جنگ نام برد و به تشکیل ستادی برای جمع آوری خاطرات شهید باقری توسط سرتیپ جعفری اشاره کرد.

روز دوم همایش: نشست پنجم

نشست پنجم با حضور آقایان ططری رئیس اداره اسناد مجلس و آقای رسولی پور از پیشکسوتان تاریخ شفاهی در ایران به عنوان هیات رئیسه در ساعت ۱۱ آغاز شد.

اولین سخنران این نشست جناب آقای محمد علی حیدری دلگرم از بنیاد حفظ و آثار سمنان بود که مقاله ای با عنوان "آسیب شناسی تاریخ شفاهی: غفلت از ارزش های تقدس سازندگی جنگ در تاریخ شفاهی" را ارائه نمود. وی با اشاره به اهمیت مصاحبه در تاریخ شفاهی به مبحث جنگ و نقش آن در تحول افراد پرداخت و با اشاره به افراد مختلفی که به فرهنگ جنگ آسیب می رسانند ادیبان و مورخان ناآگاه را در ذیل آن ها برشمرد. آقای حیدری به اهمیت تاریخ شفاهی جنگ در ضبط خاطرات صحیح اشاره نموده و بر لزوم واژه شناسی در

جنگ و عدم تغییر ادبیات آن تأکید کرد. مقاله ارائه شده از موضوعی نو برخوردار بود هرچند که خام ارائه شد و جای کار بیشتری برای باز کردن زمینه های تحقیق داشت.

سخنران بعدی آقای عزیزی رئیس پژوهشکده اسناد و دبیر اجرایی همایش بود که سخنرانی خود را با عنوان آسیب شناسی تاریخ شفاهی، مرزهای خاطره ارائه کرد. وی با اشاره ای کوتاه به تاریخچه تاریخ شفاهی در ایران آن را در زمره موضوعات مورد توجه دانست که به سرعت در جامعه علمی در حال رشد می باشد و عنوان نمود که امروزه کارهای زیادی تحت عنوان تاریخ شفاهی مانند تاریخ شفاهی معماری، تاریخ شفاهی ادبیات معاصر، تاریخ شفاهی سینما و... در حال انجام است. ایشان عنوان داشت که علی رغم همه این گسترش ها مباحث نظری تاریخ شفاهی کمتر مورد توجه قرار گرفته و این باعث شده تا مرزهای تاریخ شفاهی با خاطره نگاری و شرح حال نویسی در مواردی آمیخته گردد. مواردی مانند تاریخ شفاهی و گفت وگو، تاریخ شفاهی و مصاحبه تخصصی، تاریخ شفاهی و روایت شفاهی در زمره موضوعاتی است که باید بیشتر مورد توجه قرار گیرد. موضوع سخنرانی آقای عزیزی در زمره موضوعات مهمی است که خیلی از سخنرانان به صورت ضمنی یا علنی از آن یاد کرده و مسائل و مشکلات حواشی آن را برشمردند. جا دارد تا این موضوعات با ارائه مصادیق به صورت گویاتر مورد توجه قرار گیرد.

آخرین سخنران این نشست جناب آقای محمد رضا بختیاری بود که سخنرانی خود را با عنوان "تاریخ شفاهی آزادگان" ارائه کرد. ایشان به علت مشکلات نتوانست در همایش حاضر شود و متن مقاله توسط آقای نظرزاده کارشناس مسئول آرشیو تاریخ شفاهی آستان قدس ارائه گردید. این مقاله بر اساس پروژه تاریخ شفاهی آزادگان که در سال ۱۳۸۲ و ۸۳ با حدود ۱۸۰ ساعت انجام شده ارائه گردید. در این سخنرانی با اشاره به اهمیت ضبط خاطرات آزادگان و لزوم پرداختن به آن به مداخل تاریخ شفاهی آزادگان، چگونگی انتخاب آنها، سؤال ها و ملاحظاتی پیرامون انجام مصاحبه ها پرداخته شد و به مسائل و مشکلاتی که حین انجام کار پیش آمده بود اشاره و بر ارزش اطلاعاتی داده های بدست آمده تأکید گردید.

روز دوم همایش: نشست ششم

دو نشست آخر بعدازظهر با هم ادغام شده و در یک نشست تخصصی برگزار گردید. هیات رئیسه این نشست دکتر شهرام نیا رئیس سازمان اسناد و آقای ابوالحسنی بودند.

اولین سخنران این نشست آقای محمد حسینی عضو هیئت علمی دانشگاه آزاد اسلامی شاهرود بود که مقاله ای تحت عنوان کارکرد تاریخ شفاهی در تحقیق اقوام و گروه های گم شده در تاریخ معاصر ارائه نمود. مقاله وی بر پایه تحقیقی بود که سخنران در میان طائفه باصری انجام داده بود. وی معتقد بود که در منابع مکتوب نام کمی از آنها ذکر شده و پژوهش های میدانی با استفاده از تاریخ شفاهی می تواند نقش مهمی در جمع آوری اطلاعات تاریخی در کشف زوایای ناشناخته تاریخ داشته باشد. ایشان اعتراف کرد که زمانی خود از مخالفان تاریخ شفاهی بوده است اما با استفاده عملی از تاریخ شفاهی در تحقیق خود در زمره طرفداران آن درآمده است. البته وی به چگونگی استفاده از تاریخ شفاهی و نحوه کاربرد آن در منابع تحقیقات تاریخی اشاره مصداقی نمود.

سخنران بعدی این نشست آقای رضا حاجی آبادی رئیس اداره تنظیم آثار مرکز اسناد ایثارگران بود. مقاله وی تحت عنوان "تاریخ شفاهی جنگ تحمیلی، ضرورت‌ها و فرصت‌ها" ارائه شد. وی نقش روایت‌های صورت گرفته توسط شاهدان را برای تبیین زوایای مهم و مهم دانست و تاریخ شفاهی را یکی از قدیمی‌ترین شیوه‌های ثبت تاریخ در جوامع دانست. ایشان همچنین اشاره‌ای به پدر و مادر شهدا نمود که عدم مصاحبه با آنها فرصت‌های مهمی را از بین می‌برد. تشکیل مرکز مستقل تاریخ شفاهی مربوط به جنگ مهم‌ترین پیشنهادی بود که وی ایجاد آن را گامی مهم در مستندسازی تاریخ جنگ دانست.

سخنران دیگر این نشست جناب آقای رحیم روح بخش کارشناس مرکز اسناد آموزش و پرورش بود. سخنرانی وی تحت عنوان محورهای عمده سؤالات طرح تاریخ شفاهی فرهنگیان با تکیه بر فعالیت‌های مجتمع‌های آموزشی رزمندگان بود. ایشان در ابتدا نگرانی خود را از تعطیلی طرح تاریخ شفاهی آموزش و پرورش ابراز نمود زیرا به اذعان وی زحمت زیادی برای راه‌اندازی طرح و آموزش نیروها کشیده شده بود. در ادامه محورهای عمده سؤالات طرح تاریخ شفاهی آموزش و پرورش را مانند تولد و خاندان، دوران کودکی، تحصیلات عالی و... برشمرد و به شکل‌گیری مجتمع‌های آموزش رزمندگان و افرادی که برای تاسیس آن زحمت کشیدند پرداخته و اثرات این مجتمع‌ها را بر تحصیل رزمندگان به صورت کلی برشمرد.

آخرین سخنران این نشست جناب آقای غلامرضا درکتانیان پژوهشگر تاریخ معاصر بود که مقاله "زمینه های وقوع جنگ تحمیلی عراق علیه ایران" را ارائه کرد. وی مدعی بود که به بررسی زمینه های وقوع جنگ تحمیلی بر اساس مصاحبه با فرماندهان ارشد و نخبگان نظامی پرداخته است. اما در مقاله اشاره مختصری به مصاحبه ها نمود و بیشتر بر اساس منابع به تبیین علل پرداخت. ایشان جنگ را گریز گاهی برای صدام دانست که بر مشکلات خود سرپوش گذاشته است و معتقد بود که رژیم صدام قبل از حمله با اغتشاش در شهرهای مرزی ایران سعی در ناامن نشان دادن کشور ایران داشت تا زمینه جنگ را فراهم آورد. سخنرانی وی در مجموع برخلاف انتظار مستند به اطلاع ناب مصاحبه نبود و تکرار حرفهایی بود که پیش از این زده شده بود. انتظار می رفت با توجه به تجربه ایشان در تاریخ شفاهی جا داشت بیشتر به استفاده از مصاحبه ها می پرداخت.

بعد از اتمام نشست دکتر شهرام نیا جمع بندی خود را نسبت به کلیت سخنرانی های همایش ارائه نمود و از آقایان نورایی و کمره ای در خواست نمود به جمع هیات رئیسه بپیوندند تا در مورد مطالب ارائه شده در همایش بحث شود.

در مجموع این همایش که با محوریت جنگ برگزار گردید موفق بود اما سوالات حضار نشان داد که بیشتر از آن که نگرانی کارهای انجام شده در گذشته باشند نگران کارهایی هستند که باید در آینده انجام شود و با در نظر گرفتن این موضوع باید همایش های کاربردی یا کارگاه های موضوعی بیشتری برگزار گردد. خصوصاً مقالاتی که در زمینه جنگ ارائه شد از پختگی کمتری برخوردار بود. آرشيو تاريخ شفاهي آستان قدس رضوي به عنوان يکي از قطب هاي تاريخ شفاهي ايران مانند چند سال گذشته حضوري فعال در همایش داشت. ارسال ۹ مقاله از طرف کارشناسان و نیروهای مقطعی این مرکز بیانگر علاقه این کارشناسان به این موضوع می باشد که سه مورد از آنها نیز به صورت شفاهی ارائه گردید. در پایان آرزو می کنم که در آینده شاهد همایش های پربارتر و سودمندتری در زمینه های مختلف تاریخ شفاهی در ایران باشیم.